

Prameny římského práva II.

Mgr. Miroslav Frýdek

©

Osnova

- I. Formální prameny vzniku práva – římská republika
- II. Formální prameny vzniku práva – principát
- III. Formální prameny vzniku práva – dominát
- IV. Justiniánská kodifikace

I. Formální prameny vzniku práva – římská republika

- Mores maiorum
- Consetudo
- Foedus
- Komiciální legislativa - leges – zákony (nom. sg. lex, právo – ius), plebiscitum
- Senatusconsultum SC– usnesení senátu
- Edicta magistratuum – vyhlášky magistrátů, ius honorarium
- Iurisprudentia – právní věda

Mores maiorum a consuetudo

- Tyto prameny si zachovaly i nadále svou platnost a byly velice často aplikovány. I po kodifikaci práva (LDT) hrálo i nadále obyčejové právo důležitou úlohu.
- viz. předchozí přednáška Prameny Římského práva I.

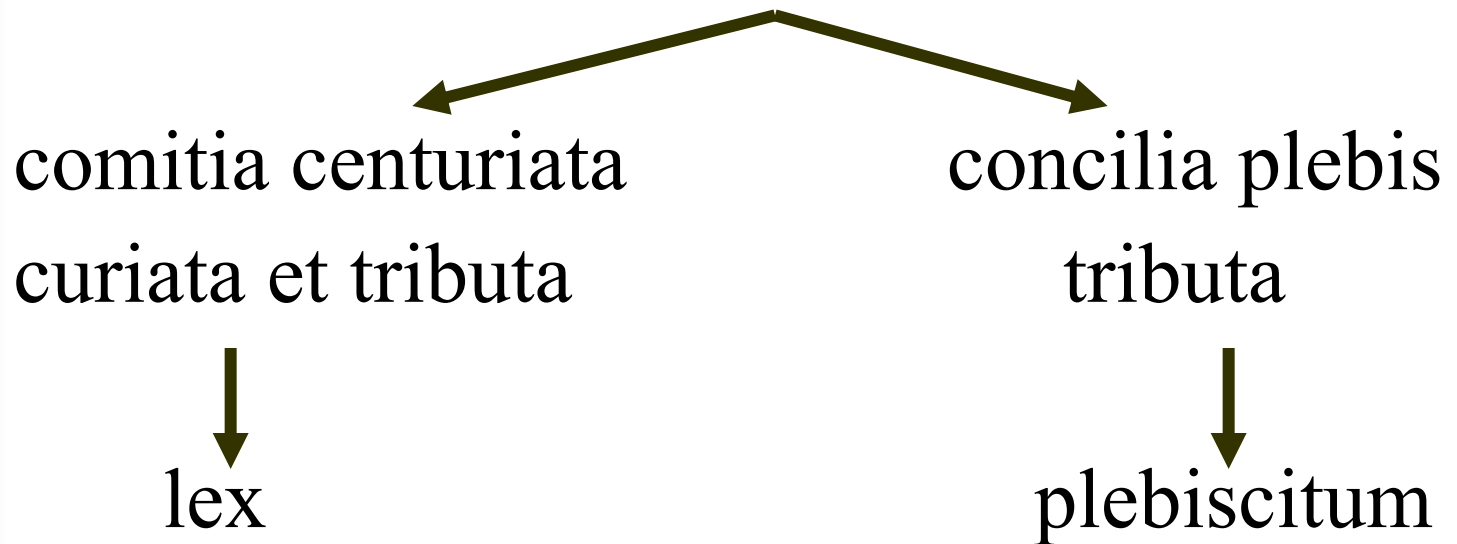
Foedus

- **Foedus** – mezinárodní smlouva, uzavřená mezi jednotlivými *civitas*. Tyto smlouvy upravovaly vztahy a poměry mezi stranami, jak na úrovni práva soukromého, tak i upravovaly vztahy mezi městskými státy.
- Velký formalismus a vliv náboženství – kněží fetiálové.

Komiciální legislativa

- **Komiciální legislativa** – jednalo se o právní normy, které byly přijímány shromážděním občanů na komitiích.

Komiciální legislativa

Leges

- **Gaius I. 3:** Lex est quod populus iubet atque constituit – Zákon je to, co národ přikazuje a stanoví.
- **Dig. 1, 3, 2 Marcianus:** Zákon je to, co se patří, aby všichni poslouchali a to z mnoha rozličných příčin a dále, nebo především proto, že každý zákon je vnuknutím a darem Boha, principem moudrých mužů, trestem za úmyslné nebo neúmyslné bezpráví a společný slib občanů, podle kterého mají povinnost žít všechny obce.

Plebiscitum

- **Gaius I.3:** Plebiscitum est, quod plebs iubet atque constituit – Plebiscit je to, co plebejové přikazují a stanoví.
- **Lex Publilia Philonis de plebiscitis** přiznala plebiscitům moc zákona pod podmínkou, že budou dodatečně potvrzena senátem.
- **Lex Hortensia** – z roku 286 nařídil, aby se tohoto potvrzení dostalo plebiscitům předem. Tím byla plebiscita postavena naroveň zákonům.

Zákonodárný proces

- Zákonodárná pravomoc za republiky příslušela nejprve jen komitiím, zákon na němž se komitie usnesly se nazývá LEX.
- K platnosti zákona se vyžadovalo potvrzení senátu (sankce), toto potvrzení se nejdříve udělovalo poté, když se na něm komitie usnesly, to bylo změněno v **r. 339 lex Publilia Philonis de plebiscitis**– potvrzení muselo být dáno předem

Návrh zákona nebo plebiscita

- Mohli podat jen magistráti s imperiem u plebiscit jen tribun lidu
- **Promulgatio legis** - návrh zákona (*rogatio*) musel být veřejně vyhlášen zároveň se svoláním komitií
- **Trinum nundium** – doba od veřejného vyhlášení návrhu zákona do konání sněmu (3 týdny = 24 dní)

Contiones

- **Contiones** – veřejné rozpravy o návrhu zákona
- **Rogator** – návrhovatel zákona probíral se spoluobčany návrh zákona. Rogator mohl v případě nepříznivého ohlasu svůj návrh stáhnout, nemohl jej však měnit

Hlasování

- Na jednání sněmu byla jakákoli debata vyloučena, hlasovalo se o návrhu zákona, který byl navržen,
- Hlasovalo se o návrhu jako o celku, nebylo možné část vyloučit nebo hlasovat jen o části návrhu,
- **Recitare** – komitiím předsedající magistrát přečetl celý návrh zákona a vznesl dotaz ke shromážděným spoluobčanům,

Hlasování – pokračování

- Hlasovalo se podle hlasovacích jednotek – centurií, tribuí – a to prostým **UTI ROGAS** – jak navrhuješ nebo **ANTIQUO** – odmítám
- Potom co byly sečteny hlasy, dal předsedající magistrát vyhlásit výsledek hlasování – **renuntiatio** a zákon obvykle ihned vstoupil v platnost a účinnost

Lex Caecilia Didia de modo legum promulgandarum

- Tento zákon z roku 98 př. n. l. zakázal spojovat v jednom návrhu dvě různé, spolu nesouvisející, záležitosti– **ne quid per saturam ferretur** (*leges saturae*)
- Znovu potvrzení **trinum nundium** – potvrzení povinnosti vyvěsit návrh zákona nejméně 24 dnů před hlasováním

Lex Caecilia Didia

O tomto zákonu víme díky Ciceronovým spisům :

- Cicero, De Domo sua
- Cicero, Ad Atticum, II, 9
- Cicero, Philosophia, V, 3

Tento zákon na základě Ciceronových děl rekonstruoval Désiré Nisard.

Senatusconsultum

- **Gaius I. 4:** Senatusconsultum est quod senatus iubet atque consituit, idque legis vicem optinet, quamvis fuerit quaesitum. Usnesení senátu je to, co senát přikazuje a stanoví. Také ono má sílu zákona, ačkoli se o tom pochybovalo.
- Původně mělo SC charakter doporučení pro magistráty, kteří je pak uváděli do praxe nebo na jeho základě rogovali zákony.

SC - pokračování

- V době republiky se značná část SC týkala zahraničněpolitických otázek.
- V senátu se o SC hlasovalo po předchozí rozpravě a to rozestupem a k jeho přijetí postačovala prostá většina.

Senatusconsultum ultimum

- V době ohrožení státu byli na jeho základě magistráti národa římského zmocněni k mimořádným opatřením, která měla vést k záchraně stávajícího režimu
- Formule: „Ať dbají, aby stát neutrpěl žádnou újmu“
- Např. SC ultimum z roku 121, které vedlo k ubití C. Graccha a jeho 3000 stoupenců

Ius honorarium

- Edicta magistratum – vyhlášky magistrátů
- Rok 367 př. n. l. –zřízení úřadu městského praetora (**praetor urbanus**)
- Rok 242 př. n. l. –zřízení úřadu cizineckého praetora (**praetor peregrinus**)
- Další, kdo se podílel na ius honorarium byli kurulští aedilové a také tribunové lidu.
- Edicta- mohl vydávat magistrát s platností pro svůj úřední rok

Ius honorarium – pokračování

- Specifikem byly soudní vyhlášky vydávané praetory, které se postupně staly nejdůležitějším pramenem soukromého práva

Výkon honorárního práva - praetorů

- Soudní činnost je výkon soudní pravomoci, kterou měl jen magistrát národa římského. Jurisdikce je trestní a civilní soudní moc (pravomoc) nejvyšších magistrátů a zároveň jejich řídicí činnost na tomto úseku, jde tedy o výkon státní moci na úseku soudním. Jejím úkolem je nejen výkon soudní pravomoci, ale především omezení, resp. potlačení svémoci, a vytlačení institutu odplaty (*talio*) které byly v nejstarších dobách, a nejen u Římanů, běžným prostředkem domáhání se svých práv.
- V nejstarších dobách bylo pro soud a právo stejné označení – *ius*: Zákon XII desk: I. 1 Si in ius vocat, [ito]. Volá-li na soud, [at' jde]

Ius iubendi

- Pojem *iubere* je používán jako právo magistrátů vydávat vyhlášky (*ius* nebo *potestas iubendi*), v rámci jejich jurisdikční činnosti.
- Latinské slovo *iubere* je také technický výraz pro hlasování římského lidu, když je přijímán zákon.
- *Ius iubendi* je odvozeno od *iubeo* – poroučím, příkazuji. Jde o právo magistráta vydávat příkazy v oblasti jeho pravomoci; v případě praetora se jedná o příkazy, kterými bylo upraveno soudní řízení ve všech jeho fázích (*in iure*, *apud iudicem* a případně i vykonávací řízení).

Edicta

- **Gaius I. 6:** Edikty jsou příkazy těch, kdo mají právo vydávat vyhlášky. Právo vydávat vyhlášky mají pak úředníci národa římského. Nejbohatší právní předpisy obsahují však edikty dvou praetorů, městského a cizineckého, jejichž pravomoc (jurisdikci) mají v provinciích správcové provincií. Dále edikty kurulských edilů.

Edicta – pokračování I.

- Praetor na začátku svého úředního roku vydával **praetorské formule** a **exepce** do tzv. praetorského alba
- Kurulští aedilové vydávali tzv. vyhlášky kurulských aedilů
- Pomocí *ius honorarium* se překonávalo velice strnulé a formalistické *ius civile*.

Edicta – pokračování II.

- konec honorárního práva – **edictum perpetuum Hadriani** v 2. stol. n. l. (L. Salvius Iulianus) – Věčný Hadriánův edikt
- jde o konečné znění soudních vyhlášek a zastavení tzv. praetorské právo tvorby.

Příklady ediktů I.

Actio doli

Dig. 4. 3. 1. Ulp.

Proti těm, kdož způsobili něco zlého, jestliže proti nim není jiná žaloba, udělím žalobu, pokud je pro to spravedlivý důvod.

Příklady ediktů II.

- Své řeči dostal konsul věrohodnosti touto vyhláškou (edicto): „Nikdo ať nedrží římského občana v poutech nebo ve vězení, aby mu tím nebylo znemožněno přihlásit se k odvodu u konsulů; nikdo ať nedrží ani neprodává statky vojáka, pokud je v ležení, ani nezadržuje v nevolnictví jeho děti a vnuky!“

Jurisprudentia – právní věda

- Zpočátku šlo o výklad ustanovení LDT, který prováděli pouze pontifikové.
- Okolo r. 300 se začínají prosazovat laičtí právníci. Činností právoznalců vzniká rozsáhlý soubor právních zásad.
- Základem však zůstává kasuistika - řešení praktických příkladů
- Nejvýznamnější právníci: Publius Mucius Scaevola augur, Quintus Mucius Scaevola Pontifex, Servius Sulpicius Rufus.

Jurisprudentia – pokračování I.

Činnost právoznalců spočívala v

- **Agere** - radit
- **Cavere** - sepisovat
- **Respondere** – responsa – udílení dobrých zdání

II. Formální prameny vzniku práva – principát

- **Rescripta** – odpovědi císaře na dotazy soukromníků , později se z této drůhy odpovědí vyvinul reskriptový proces
- **Mandata** – jsou císařovy instrukce pro podřízené úředníky (závaznost jen **pro adresáta**, pokud šlo o speciální obsah, závazná **pro všechny**, byla-li koncipována obecně)
- **Decreta** – rozsudky císařského soudu (měly povahu precedentu)

Constitutiones principum

Constitutiones principum

- **Gaius I. 5:** Císařská konstituce je to, co stanoví císař **dekretem** nebo **ediktem** nebo **dopisem**. A nikdy nebyly pochybnosti, že nabývá sílu zákona, protože císař sám na základě zákona přijímá nejvyšší moc (imperium).

Senatusconsultum

- SC nahradila leges. Za Tiberia se úplně přestala komitia scházet a tak senát zůstal jediným představitelem „zákonodárné kolektivní moci“
- Senát schvaloval SC na návrh principa – *oratio principis*

Edicta

- Nadále vykonávali úřad republikánští soudní magistráti, kteří vydávali své vyhlášky - vytvářeli honorární právo
- Od r. 130 - Edictum perpetuum Hadriani bylo možno měnit edikty jen se souhlasem principa.

Consuetudo

- Obyčejové právo si i nadále podrželo svůj význam a to zejména v provinciích.

Jurisprudentia

- Právní věda se stala přímým pramenem práva. Císařové udíleli významným právníkům zvláštní privilegium **ius publicae respondendi ex auctoritate principis** – udílet dobrá zdání jménem císaře.
- Pokud se dva autorizovaní právníci shodli na výkladu některého právního problému, pak byl pro soud jejich názor závazný

III. Formální prameny vzniku práva – dominát

- Jediným pramenem práva se stávají císařské konstituce, kterou jsou označovány jako **leges generales**
- Zvl. druhem císařského zákona je **sanctio pragmatica** – což je obecně závazné císařské nařízení, která od r. 429 sloužila k vyhlášení zákonů jedné části říše v druhé části.

Codex Gregorianus a Codex Hermogenianus

- Dvě soukromé sbírky císařských nařízení.
- **CG** obsahoval vybrané konstituce od císaře Hadriána do Diokleciána
- **CH** – obsahoval jen Diokleciánova nařízení
- **Fragmenta Vaticana** – soukromá sbírka složená z úryvků z Papiniána, Paula, Ulpiána a císařských konstitucí
- **Sententiae Pauli**

Citační zákony

- Citační zákon z r. 321
- Citační zákon z r. 426 – závazný pro obě poloviny říše (Valentinián III. a Theodosius II) bylo jím povoleno používat pouze díla Papiniána, Paula, Ulpiána, Gaia a Modestina. Tento citační zákon stanovil interpretační pravidla.

Codex Theodosianus

- Tento kodex navazoval na předchozí soukromé sbírky. Jednalo se první oficiální sbírku císařských konstitucí, kterou vydal Theodosianus r. 438.
- Nejednalo se o sbírku výlučnou, jelikož nařízení vydaná před vládou Konstantina Velikého zůstala i nadále v platnosti.
- Dělí se na 16 knih (dochovaly se pouze knihy 7-10 a 12-16). V důsledku personality práva platil v Itálii až do konce 11. stol.

IV. Justiniánská kodifikace

- Císař Justinian I., ustanovil komisi právníků (nejvýznamnější Tribonianus), které pověřil sestavením kodifikace římského práva (r.528). Nejednalo se o nové právo, ale o recepci klasického římského práva.
- Komise měla právo přepisovat a upravovat texty klasických právníků, tak aby vyhovovaly potřebám doby; tyto změny se nazývají **interpolace**.

Části kodifikace

- **Codex Iustinianus**
- **Digesta** seu Pandectae (řecky Pándékeodai = všezahrnující)
- **Institutiones** seu Elementa
- **Codex Iustinianus repetitiae prelectionis**
- **Novellae**

tria volumina

- Děkuji vám za pozornost a přeji vám příjemný den.....

